

KAS PAABELI TORN? MÕNED MÄRKUSED RAHVUSVAHELISTE LEPINGUTE ERIKEELSETE TEKSTIDE ÕIGUSLIKU TÄHENDUSE KOHTA

RAIN LIIVOJA

Kaasaegset rahvusvaheliste lepingute alast praktikat iseloomustab mõningane keeleline segadus: lepingutest eksisteerib tihti versioone erinevates keeltes ning erinevatel ametlikkuse astmetel. Sellise olukorra tekkimise põhjusi on õige mitu. Esiteks puudub tänapäevases diplomaatilises suhtluses *lingua franca*, erinevalt 18. ja 19. sajandist, kui domineeris prantsuse keel, ning veel sellele eelnenud ajast, kui kesksel kohal oli ladina keel.¹ Teiseks tuleb paljudel juhtudel rahvusvaheliste lepingute sõlmimisse kaasata riikide seadusandlikud kogud,² mille liikmetelt, erinevalt diplomaatidest, ei saa nõuda võõrkeelte tundmist. Seetõttu vajavad võõrkeeles koostatud lepingud parlamentaarse heakskiidu saamiseks tõlkimist. Kolmandaks puudutavad rahvusvahelised lepingud üha enam füüsiliste isikute ja eraõiguslike juriidiliste isikute õigusi ja kohustusi, mistõttu rahvusvahelised lepingud tuleb arusaadavas keeles neilegi teatavaks teha. Lepingutekstide paljusus toob aga kaasa rea küsimusi tekstide õiguslikust staatusest ning kohati päris tõsiseid kohaldamisprobleeme.

Autentsed tekstid

Rahvusvahelise lepingu koostamine kulmineerub lepingu lõpliku teksti kindlaksmääramisega. Riigid võivad oma äranägemisel valida, mil moel seda tehakse.³ Tavapäraselt lepingu tekst allkirjastatakse või kui allkirjutamine soovitakse läbirääkimiste lõpetamisest eraldada – parafeeritakse, s.o varustatakse läbirääkijate initsiaalidega. Mitmepoolse lepingu puhul võidakse lõplik tekst fikseerida ka selle sisaldumisega rahvusvahelise organisatsiooni organi otsuses või rahvusvahelise konverentsi lõppaktis. Mainitud toimingute tulemuseks on lepingu autentne tekst või eri keeltes autentsete tekstid. Lepingu mitmekeelsust kajastatakse harilikult ka dokumendis endas kas eraldi artiklis või *testimonium*'is (allkirjadele eelnevas tekstiosas, mis algab eestikeelsetes redaktsioonides tavaliselt sõnaga *Koostatud*). Vastava sätte puudumise korral tuleb võrdselt autentseks lugeda kõik tekstid, mille asjaosalised on mõne eespool mainitud toiminguga kinnitanud.

¹ J. Hardy. The Interpretation of Plurilingual Treaties by International Courts and Tribunals – 37 British Year Book of International Law 1961, lk 72–155, vt eriti lk 72.

² Selle arengu kohta vt lühidalt R. Liivoja. Ratifitseerimise mõiste Eesti konstitutsiooniõiguses ja rahvusvahelises õiguses – Õiguskeel 2006, nr 2, lk 9–18, eriti lk 11–12.

³ Vt rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon, 23.5.1969, art 10 – RT II 1993, 13–14, 16; vt üldiselt ka A. Aust. Modern Treaty Law and Practice. Cambridge 2000, lk 71–74.

Kahepoolsed ehk bilateraalsed lepingud sõlmitakse üldjuhul mõlema osalisriigi ametlikus keeles. Eesti jaoks oluline näide on 1920. aasta Tartu rahuleping, mille „seletamisel loetakse autentlisteks tekstideks nii eesti- kui venekeelne“.⁴ Sellise põhimõtte järgimine võib anda tulemuseks ka ükskeelse lepingu, kui riikide ametlikud keeled langevad kokku. Mitmekeelsetes riikides kujuneb välja praktika eelistatava keele osas. Näiteks Šveits, kus ametliku keele staatuses on saksa, prantsuse, itaalia ja retoromaani keel, kasutab kahepoolsetes lepingutes esmajärjekorras teise riigiga ühist keelt. Muudel juhtudel kasutatakse üht ametlikest keeltest ilma erilise eelistuseta.⁵ Seevastu Soome, kus riigikeelteks on nii soome kui ka rootsi keel, tarvitab eeskätt soome keelt. Soome ja Rootsi vahel sõlmitakse lepingud kakskeelsetena.⁶

Kahepoolses lepingus kasutatakse sageli ka keelt, mis ei ole kummaski asjaosalises riigis ametliku keele staatuses. Tihti saab seda selgitada asjaoluga, et läbirääkimiste käigus kasutati sedasama neutraalset keelt ning lepingu riigikeelsed tekstid on neutraalses keeles koostatud algteksti tõlked. Eeskätt tuleb niisugustel puhkudel kõne alla inglise või prantsuse keel ning vastavas keeles tekstile võidakse anda ka vaidluste korral ülimuslik staatus. Näitena sellise lepingu kohta võib tuua Eesti ja Türgi vahelise topeltmaksustamise vältimise lepingu, mis on „[s]õlmitud ... eesti, türgi ja inglise keeles. Tekstid on võrdselt autentsed. Tõlgendamiserinevuse korral võetakse aluseks ingliskeelne tekst.“⁷ Säärase lahenduse võib tingida puhtpraktiline probleem, et poolte esindajatel puudub piisav keeleoskus kontrollimaks, kas läbirääkimispartnerite riigikeelsed tekstid ühtivad algtekstidega, mistõttu neutraalses keeles tekst omandab justkui etaloni tähenduse.

Mitmepoolse lepingu sõlmimine kõigi asjaosaliste keeltes oleks riikide ja keelte hulka arvestades äärmiselt tüsilik. Samas oleks rahvuskeeltevahelise rivaliteedi tõttu raske kokku leppida ükskeelses autentses tekstis. Mitmepoolsete lepingute puhul tuleb seetõttu teha kompromiss – lugeda mingi piiratud hulk tekste eri keeltes autentseteks. Et suur osa nüüdisaegsetest mitmepoolsetest lepingutest sõlmitakse mõne rahvusvahelise organisatsiooni egiidi all, on nende organisatsioonide töökeeltele oluline tähtsus, kuna vastava organisatsiooni ametlikke keeli kasutatakse üldjuhul ka autentsete tekstide keeltena. Nii näiteks on ÜRO sõlmitud mitmepoolsed lepingud tavapäraselt kuues keeles: araabia, hiina, hispaania, inglise, prantsuse ja vene keeles, sest need on ÜRO peaassamblee ametlikud ja töökeeled.⁸

⁴ Rahuleping Eesti ja Venemaa vahel, 2.2.1920, art XIX – RT 1920, 24/25.

⁵ Šveitsi föderaalse välisministeeriumi rahvusvaheliste lepingute büroo e-kiri autorile, 30.7.2007; vt ka määrus föderaalõiguse kogumike ja *Bundesblatt*'i kohta, 17.11.2004, art 32 – SR 170.512.1, <www.admin.ch/ch/d/sr/1/170.512.1.de.pdf> (30.07.2007).

⁶ Erandiks on Soome ja Rootsi vahel nootide vahetamise teel sõlmitud lepingud, mille puhul kasutatakse üksnes rootsi keelt. Soome välisministeeriumi juriidilise osakonna e-kiri autorile, 30.7.2007.

⁷ Eesti Vabariigi valitsuse ja Türgi Vabariigi valitsuse vaheline tulumaksudega topeltmaksustamise vältimise ning maksudest hoidumise tõkestamise leping, 25.8.2003 – RT II 2005, 4, 12.

⁸ Peaassamblee kodukord, reegel 51 – UN Doc. A/520/Rev.15.

Eraldi võib mainida mõnepoolseid ehk plurilateraalseid lepinguid, st lepinguid, millel on küll enam kui kaks poolt, kuid mis oma sõlmimise ja jõustumise korra või muude tunnuste tõttu sarnanevad pigem kahe- kui mitmepoolsete lepingutega. (Näiteks peetakse mõnepoolse lepingu sõlmimiseks üldiselt vahetuid läbirääkimisi ega kutsuta kokku formaalset rahvusvahelist konverentsi; mõnepoolne leping jõustub tavaliselt kõigi asjaosaliste nõusolekul, mitte teatud hulga nõusolekute saavutamisel jne). Üldistavalt võiks ehk öelda, et mida vähem on mõnepoolsel lepingul pooli, seda tõenäolisemalt järgitakse keelte valikul kahepoolsete lepingute tava (asjaosaliste keeled pluss vajaduse korral neutraalne keel). Nii näiteks on mitmed Balti riikide vahel sõlmitud lepingud eesti, läti, leedu ja inglise keeles, kusjuures viimane on lahknevuste korral ülimuslik.⁹ Samas võidakse mõnepoolsete lepingute puhul kokku leppida ka üksnes ühe või enama neutraalse keele kasutamises. Rahvusvaheliste lepingute õiguse alases kirjanduses¹⁰ tuuakse mõnikord näitena Eesti, Soome ja Rootsi vahel sõlmitud ja hiljem teistele riikidele ühinemiseks avatud lepingut reisiparvlaeva Estonia haurahu kohta.¹¹ Kõnealusel lepingul on vaid üks – ingliskeelne – autentne tekst. Nimetatud fakt hõlbusalt oluliselt lepingu avamist ühinemiseks kolmandatele riikidele aastapäevad hiljem.¹² Kui leping oleks olnud sõlmitud rootsi, soome ja eesti keeles, oleks kohe tekkinud küsimus inglise- ja/või prantsuskeelse autentse teksti kehtestamisest, samuti võinuks teised riigid suhtuda ebalevalt rootsi-, soome- ja eestikeelsetesse autentsetesse tekstidesse.

Mitteautentsed tekstid

Vaatamata piiramatutele võimalustele autentse teksti keele valikul vormistatakse rahvusvahelistest lepingutest mõnikord ka tekste, mis ei ole küll autentsed, kuid mida sellegipoolest loetakse ametlikeks. Näitena võib tuua Teise maailmasõja lõppedes Pariisis liitlaste ning Bulgaaria, Itaalia, Rumeenia, Soome ja Ungari vahel sõlmitud rahulepingud, milles sõja kaotanud riikide keeli küll kasutati, kuid nendes ei vormistatud autentseid tekste. Nii märgiti näiteks Itaaliaga sõlmitud lepingu *testimonium*¹³ is, et leping on „[k]oostatud ... inglise, prantsuse, vene ja itaalia keeles“, kuid artiklis 90 sätestati, et üksnes „inglis-, prantsus- ja venekeelne tekst on autentsed“.¹³ Seega loeti itaaliakeelne tekst ametlikuks, kuivõrd leping oli selles keeles alla kirjutatud, kuid leping ise välistas selle käsitamise autentse tekstina. Säärase lahenduse poliitiline motiveeritus ei vaja ilmselt pikemat seletamist.

⁹ Vt nt Eesti Vabariigi valitsuse, Läti Vabariigi valitsuse ja Leedu Vabariigi valitsuse vaheline leping Balti Kaitsekolledži kohta, 12.6.1998 – RT II 1999, 4, 21.

¹⁰ A. Aust, lk 203.

¹¹ Eesti Vabariigi, Soome Vabariigi ja Rootsi Kuningriigi vahel sõlmitud reisiparvlaeva Estonia puudutav kokkulepe, 23.2.1995 – RT II 1995, 21, 114.

¹² Eesti Vabariigi, Soome Vabariigi ja Rootsi Kuningriigi vahel sõlmitud reisiparvlaeva Estonia puudutava kokkuleppe lisaprotokoll, 23.4.1996 – RT II 1996, 29, 105.

¹³ Rahuleping Itaaliaga, 10.02.1947 – 49 UNTS 3, <www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1948/2.html> (30.07.2007).

Päevakohasemad näited on aga sõjaohvrite kaitset käsitlevad 1949. aasta Genfi konventsioonid. Need neli konventsiooni moodustavad ühtse paketi, mida seovad samasisulised üld- ja rakendussätted – nn ühised artiklid. Ühise artikli 55/54/133/150 lõike 1 kohaselt on konventsioonid koostatud inglise ja prantsuse keeles, kusjuures tekstid on võrdselt autentsetes mõlemas keeles. Sama artikli lõige 2 lisab aga, et depositaar, Šveitsi föderaalnõukogu korraldab konventsioonide vene- ja hispaaniakeelse *ametliku tõlke* tegemise. Pidades silmas kasutatud terminoloogiat – ingl *official translations*, pr *traductions officielles*¹⁴ – ning vastavate tõlgete tegemise korra fikseerimist lepingus eneses, ei jää kahtlust, et nimetatud tekste tuleb pidada ametlikeks,¹⁵ kuigi mitte autentseteks.

Depositaarile ametlike tekstide koostamise ülesande panemist tuleb ette ka teiste lepingute puhul. Näiteks näeb Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni (WIPO) autoriõiguse leping ette, et depositaarina tegutsev WIPO peadirektor kinnitab huvitatud osalise palvel ning pärast kõigi huvitatud osalistega konsulteerimist lepingu ametliku teksti mis tahes muus keeles kui autentne keel.¹⁶

Siinkohal võib küsida, mis eesmärki säärased ametlikud tekstid teenivad. Genfi konventsioonide ja nende lisaprotokollide autoriteetsetes kommentaarides märgitakse, et täiendavate ametlike tekstide koostamise ülesande panemisega depositaarile on soovitud vältida hispaaniakeelsete riikide poolt konkureerivate hispaaniakeelsete tõlgete tegemist.¹⁷ 1977. aasta lisaprotokollides lahendati sama probleem teisiti: toleks ajaks juba välja kujunenud praktika kohaselt vormistati protokollide autentsete tekstid araabia, hiina, hispaania, inglise, prantsuse ja vene keeles.

Genfi konventsioonide puhul tuleb mainida veel üht iseärasust. Nimelt kohustab konventsioonide ühine artikkel 48/49/128/145 osalisriike edastama üksteisele depositaari kaudu konventsioonide ning nende rakendamiseks vastuvõetud riigisiseste õigusaktide *ametlikud tõlked*. Esimese lisaprotokolli artikkel 84 sisaldab analoogilise kohustuse protokoll ja selle rakendamise aktide kohta, lisades juurde sõnad *esimesel võimalusel*.¹⁸ Kuna Genfi konventsioonid panevad hulga kohustusi füüsilistele isikutele, tuleb niisuguste tõlgete tegemist pidada lepingu rakendamise oluliseks meetmeks.¹⁹

¹⁴ Eestikeelsest tõlkest on sõna *ametlik* mingil põhjusel välja jäänud.

¹⁵ C. Pilloud jt. Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. Genf, 1987, lõik 3888.

¹⁶ WIPO autoriõiguse leping, 20.12.1996, art 24 lg 2 – RT II 2006, 14, 39; ELT eestikeelne eriväljaanne 2004, ptk 11, kd 33, lk 210–216.

¹⁷ J. Pictet jt. Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949. Volume I. Genf 1952, lk 401–402; Pilloud, lõik 3887.

¹⁸ I lisaprotokolli eestikeelses tõlkes esineb selle sätte puhul kahetsusväärne viga: kui autentsetes tekstis on vastava kohustuse subjektiks *High Contracting Parties* ehk *les Hautes Parties contractantes*, siis eesti keeles kasutatakse väljendit *konfliktiosalised*. Asja teeb eriti nukraks see, et viimase näol on tegemist iseseisva terminiga, mis selles kontekstis kasutatuna sätte ulatust märkimisväärselt kitsendab.

¹⁹ Sealsamas, lõik 3390.

Lepingute kommentaarid aitavad selgitada, et ametlike tõlgete all peetakse silmas tõlkeid, mille on teinud täidesaatva riigivõimu organ vastavalt riigisisesele õigusele.²⁰ Viitega riigisisesele õigusele näivad kommenteerijad rõhutavat seda, et seal on kindlaks määratud vastava riigi ametlikud keeled ning mõni riik peab seetõttu edastama depositaarile mitmesse keelde tehtud tõlked.²¹ Kõnealusel tõlkeid on ametlikud ses mõttes, et need on tehtud ja tunnustatud riikide poolt²² ning loomulikult ei ole siin tähendust mitte niivõrd sellel, kes teksti tõlkis, vaid kelle korraldusel ja juhtimisel see tõlgiti.

Seoses rahvusvaheliste lepingutega tekitab hulgaliselt arusaamatusi märke *mitteametlik tõlge*, mis figureeris aastaid ka Riigi Teatajas avaldatud välislepingute eestikeelsete tõlgete juures. Selline olukord oli kentsakas.²³ Siinkirjutajale jääb täiesti arusaamatuks, kuidas sai Eesti Vabariigi ametlikus väljaandes avaldada mitteametlikku materjali. Eespool mainitud Genfi konventsioone ja nende lisaprotokolle silmas pidades on seis aga eriti huvitav. Eesti ühines asjaomaste lepingutega 1993. aastal;²⁴ nende eestikeelsed tõlked, varustatuna tava-pärase märkega *mitteametlik tõlge*, avaldati Riigi Teatajas 1999. aasta oktoobris.²⁵ See ei takistanud aga Eesti Vabariigil edastamast ilmselt samu tekste 15. mail 2000. aastal *ametlike tõlgetena* depositaarile, Šveitsi föderaalnõukogule.²⁶ See näide illustreerib üsna ilmekalt, et tõlke ametlikkus ja mitteametlikkus on suhtelised mõisted.

Loomulikult tuleb mis tahes lepingu teksti, mida lepinguosalisel pole autentseks või ametlikuks tunnistanud – st sellele mingis vormis, kas või delegatsiooninormi kaudu õnnistust andnud – pidada mitteametlikuks ja mitteametlikuks. Samas saab eristada riigi korraldusel ja ametkondlikus korras tehtud ning ametlikus väljaandes avaldatud tõlkeid täiesti eraviisiliselt valminud tõlgetest. Seega on Riigi Teatajas avaldatud tõlked teatud mõttes mitteametlikud, kuid samas selles väljaandes avaldamise fakti tõttu paratamatult ametlikud eestikeelsed tõlked.

²⁰ Pictet, lk 350.

²¹ Sealsamas; Pilloud, lõigud 3390 ja 3890.

²² Pilloud, lõik 3890.

²³ Kõnealusel praktikast on tänaseks suuresti loobutud: 2007. aasta Riigi Teatajast õnnestus siinkirjutajal leida vaid kahe instrumendi tekstid, mis on varustatud märkega *mitteametlik tõlge*. Vt Läänemere Merekeskkonna Kaitse Komisjoni soovitus 21/2, 20.3.2000 – RT II 2007, 7, 26; Eesti Vabariigi valitsuse ja Poola Vabariigi valitsuse vaheline organiseeritud kuritegevuse ja muu kuritegevuse vastu võitlemise koostöökokkuleppe muutmise kokkulepe, 30.11.2006 (viimase noodi kuupäev) – RT II 2007, 3, 10.

²⁴ Selle aluseks oli Eesti Vabariigi ülemnõukogu otsus Eesti Vabariigi ühinemisest Rahvusvahelise Punase Risti ja Punase Poolkuu Seltside Liiga konventsioonide ja lisaprotokollidega, 24.8.1992 – RT 1992, 34, 447.

²⁵ RT II 1999, 17, 107; 18, 116; 19, 117; 20, 120; 21, 121 ning 21, 122.

²⁶ Notification to the Governments of the States parties to the Geneva Conventions of 12 August 1949 for the Protection of War Victims, 7 July 2000: *On 15 May 2000, the Republic of Estonia deposited with the Swiss Federal Council an official Estonian translation of the Geneva Conventions of 12 August 1949 and the Additional Protocols I and II* – <www.eda.admin.ch/eda/fr/home/topics/intla/intrea/chdep/warvic/depnot.html> (31.07.2007).

Probleem ei ole tundmatu ka rahvusvahelisel tasandil. Nimelt tuleb ÜRO põhikirja artikli 102 kohaselt rahvusvahelised lepingud registreerida ÜRO sekretariaadis, kes korraldab nende avaldamise. Väljaandes United Nations Treaty Series publitseeritakse kõik lepingu autentsete tekstid ja kui nende hulgas ei ole inglise keelse teksti, siis ka tõlke nendesse keeltesse.²⁷ Jällegi on selge, et tegemist ei ole autentsete tekstidega ega ka ametlike tekstidega, kui konkreetne leping just ise teisiti ei sätesta.

Võiks lõputult arutleda selle üle, kas Riigi Teatajas või United Nations Treaty Seriesis avaldatud tõlkeid võib pidada ametlikeks või mitte. Samas peaks esimeses avaldatud eestikeelseid tõlkeid ning teises avaldatud inglise- ja prantsusekeelseid tõlkeid käsutama ametlikumana kui mis tahes muid võimalikke tõlkeid nendesse keeltesse. Seega näib tõlgete ühene klassifitseerimine ametlikuks või mitteametlikuks olevat üpris ainetu tegevus: oluline on hoopis silmas pidada, et tegu on mitteautentsete tekstidega.

Rahvusvahelise kohaldamise problemaatika

Eespool tehtud eristus rahvusvaheliste lepingute eri tekstide vahel saab olla mõttekas üksnes niivõrd, kui need tekstid omavad erinevat õiguslikku tähendust ja kaalu. Nii see ka on: rahvusvahelisel tasandil, st riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide omavahelises suhtlemises ning vaidluste lahendamisel rahvusvahelistes justiitsorganites võetakse aluseks üksnes lepingu autentsete tekstid.

Mitme autentse teksti olemasolu paneb loomulikult proovile lepingu tõlgendaja. Lähtekohtaks on seejuures põhimõte, et kõigil autentsetel tekstidel on võrdne kaal, kui just lepinguosalised ei ole kokku leppinud mõne teksti ülimuslikkuses.²⁸ Autentsete tekstide lahknevuse korral püütakse lõppastmes leida tõlgendus, mis lepingu objekti ja eesmärki silmas pidades kooskõlastab need kõige paremini.²⁹ Mitme autentse tekstiga lepingu tõlgendamine viib seega erikeelsete tekstide võrdlemisele.

Siin ilmneb aga ka tõsiasi, et kui lepingul on mitu autentset teksti, siis ei ole ühe keelevarian-di põhjal kunagi võimalik lõplikult ja tõsikindlalt välja selgitada, mida lepinguga öelda tahe-takse. Ühel tekstil põhineva tõlgenduse saab ümber lükata, kui õnnestub näidata, et lepingu autentseid tekste kogumis hinnates ühildub konkreetsele sättele antav teistsugune tõlgendus paremini lepingu objekti ja eesmärgiga. Sellel tõigal on üpris kaugeleulatuvad tagajärjed lepingute tõlkimise ja avaldamise ning laiemalt võetuna ka õiguskindluse seisukohalt.

²⁷ Rahvusvaheliste lepingute registreerimise ja avaldamise eeskiri, 14.12.1946 (ühes hilisemate muudatustega), art 12 lg 1 – <untreaty.un.org/english/art102.asp> (30.07.2007).

²⁸ Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon, art 33 lg 1.

²⁹ Sealsamas, art 33 lg 4.

Siinkohal piisab aga kokkuvõtlikust tõdemusest, et rahvusvahelist lepingut tõlgendatakse alati tema autentsete tekstide alusel. Viini konventsioonist jäeti teadlikult välja säte, mis võimaldaks viimases hädas kasutada mitteautentseid tekste, sest kardeti, et see loob liiga suure võimaluse tugineda lepingu teistele redaktsioonidele.³⁰

Viini konventsiooni eelsest ajast pärineb üks huvitav kaasus, mis puudutab ametlikke, kuid mitteautentseid tekste ning milles kasutatud loogika võib olla relevantne ka praegu, vaatamata Viini konventsioonis kajastatud üpris resoluutsele mitteautentsete tekstide ignoreerimise poliitikale. Eespool oli põgusalt juttu liitlaste ja Itaalia vahel 1947. aastal Pariisis sõlmitud rahulepingust. Selle alusel moodustati lepituskomisjon, mille ülesanne oli lahendada võimalikke lepingu täitmisest tulenevaid vaidlusi. Mitmes komisjoni ette jõudnud asjas seisnes põhiline õiguslik probleem Itaaliale sõjakahjude eest kompensatsiooni saavate isikute ringi kindlaksmääramises.³¹ Inglis- ja venekeelne tekst kõnelesid täht-tähelt võetuna isikutest, keda Itaalia seaduste kohaselt *oli koheldud vaenlastena* (ingl *have been treated as enemy*; pr *ont été traitées comme ennemis*). Venekeelne tekst seevastu rääkis isikutest, keda *oli käsitatud vaenlastena* (*рассматривались как вражеские*).

Ameerika Ühendriikide esindaja püüdis komisjoni veenda kohaldama venekeelset teksti, juhtides tähelepanu sellele, et itaaliakeelne ametlik, ent mitteautentne tekst langes venekeelsega kokku (it *considerate come nemiche*). Ühendriikide esindaja leidis, et itaaliakeelne tekst kajastas Itaalia valitsuse arusaama lepingu asjassepuutuva sätte tähendusest ja oli seetõttu Itaaliale siduv.³² Selline argument tugines rahvusvahelises õiguses üldiselt aksepteeritud põhimõttele, mille kohaselt ei saa riik eitada seda, mida ta on ise varem kinnitanud või möönnud (ingl *estoppel*).

Komisjon ei nõustunud Ühendriikide seisukohaga, osutades tõsiasjale, et itaaliakeelse teksti koostamises osalesid kõik lepinguosalised, mitte üksnes Itaalia. Seega ei saanud väita, et itaaliakeelne tekst oleks tingimata kajastanud Itaalia valitsuse seisukohti.³³ (Üldse võib kahelda, kui palju oli sõja kaotanud riigil võimalik rahulepingu täpse sõnastuse osas kaasa rääkida.) Seega jäi itaaliakeelne ametlik, ent mitteautentne tekst tähelepanuta ning komisjon otsustas selle tõlgenduse kasuks, mida toetasid eeskätt inglisis- ja prantsuskeelne autentne tekst.

Kuid komisjon ei lükanud ümber Ameerika Ühendriikide väidet, nagu võiks lepingu mitteautentne tekst põhimõtteliselt kajastada tõlgendust, mille annab lepingule selle mitteautentse teksti koostanud riik. Eriti teravalt tuleb see küsimus päevakorda, kui riik teeb rahvusvahelisest lepingust tõlke ning tunnistab selle kas sõnaselgelt ametlikuks või viitab ametlikku-

³⁰ Yearbook of the International Law Commission 1964, kd 1, lk 319 jj, vt eriti lõik 57.

³¹ Flegenheimer Claim. Italian–United States Conciliation Commission, 20.9.1958 – 25 International Law Reports 1958, lk 91 jj.

³² Sealsamas, lk 154.

³³ Sealsamas, lk 156.

sele vastava teksti formaalse avaldamise fakt. Ühest küljest võib sellise arutluskäiguga nõustumine kaasa tuua olukorra, kus riigi kohustused ei ole kindlaks määratud mitte üksnes autentsete tekstidega, vaid ka tõlgetega. Seega võiks halvimal juhul igale osalisriigile lepingu samast sätestest tuleneda erisugused kohustused, mis oleks aga vastuolus lepingute puhul kehtiva vastastikkuse põhimõttega. Teisalt ei saa sellise tõlke õiguslikku tähendust ka absoluutselt eitada. Näiteks tundub üsna mõistlik väita, et kui autentset tekstid võimaldavad mitut tõlgendust, siis riik ei saa vaidlustada seda võimalikku tõlgendust, mille ta on ise tõlke kaudu lepingule andnud.

Igatahes ei teki eelnimetatud probleemi juhul, kui lepingu ametlik tekst või tõlge on valminud ilma vastava riigi määrava osaluseta – näiteks kui selle on koostanud depositaar. Sellisel juhul ei saa sellele tekstile omistada üldse mingit õiguslikku tähendust, isegi mitte depositaari enese suhtes, sest üldlevinud arusaama kohaselt hoitakse lahus riigi või rahvusvahelise organisatsiooni tegevus depositaarina ja lepinguosalisena (depositaarina tehtud toimingud ei mõjuta õiguslikku positsiooni lepinguosalisena).³⁴

Riigisese kohaldamise problemaatika

Lepingutekstide staatuse analüüsimine riigisisesi on tunduvalt keerulisem ülesanne kas või üksnes sel põhjusel, et rahvusvaheliste lepingute tähendus erineb õigussüsteemi ning tuleneb igal üksikjuhul vastava riigi konstitutsiooniõigusest. Kui detailidesse laskuda, ilmneb, et võimalikke lahendusi rahvusvahelise õiguse normide staatuse määramiseks on riigisiseses õiguses sama palju, kui on riike. Põhimõttelise tähendusega on aga käsitletava teema puhul see, kas riigile siduvad rahvusvahelised lepingud omavad vahetut riigisest õigusjõudu (monistlik lähenemisviis) või tuleb rahvusvahelise lepingu normile riigisese kehtivuse andmiseks vastu võtta eraldi õigusakt (dualistlik lähenemisviis).

Lepingute suhtes monistlikuma positsiooni võtmist peetakse teatud mõttes lihtsamaks lahenduseks: rahvusvaheliste lepingute riigiseseks täitmiseks ei ole vaja vorpida üksikasjalikke õigusakte. Isegi kui lepingu täitmise paremaks tagamiseks õigusakt vastu võetakse, maandatakse mõne lepingu sätte kahe silma vahele jäämise oht võimalusega lepingut vahetult kohaldada. Samas ei maksa arvata, et monistlik käsitus on igal juhul ja alati ökonoomsem kui dualistlik. Küsimus on selles, mis ajahetkele ja kelle kanda jääb rahvusvahelise õiguse täitmise tagamise koorem: dualistliku süsteemi puhul on kriitiline riigisese õigusakti koostamise ja vastuvõtmise protsess, monismi puhul aga õiguse kohaldamise moment.

Välislepingu otsekohaldamine tähendab lepingu jõustumise, kehtivuse ja tõlgendamise küsimustes juhendumist rahvusvahelise õiguse asjassepuutuvatest reeglitest ja põhimõtetest, sest kohaldatakse rahvusvahelist õigust kui sellist. Pidades silmas põhiseaduse § 123

³⁴ Vt A. Aust, lk 266.

lõikes 2 sisalduvat monistlikku ideoloogiat, kehtib see printsiip ka Eestis.³⁵ Seega peab Tallinna Linnakohtu kohtunik tõlgendama rahvusvahelist lepingut täpselt samade põhimõtete kohaselt, nagu seda teeks Rahvusvahelise Kohtu kohtunik. Lepingutekstide paljususe tingimustes tuleb seega juhinduda lepingu autentsetest tekstidest, nagu eespool rahvusvahelise kohaldamise kontekstis mainitud.

Kui dualistliku süsteemi puhul võib eeldada, et rahvusvahelist lepingut riigisiselt rakendada seaduse koostamisse kaasatakse spetsialistid, kes tunnevad rahvusvahelise õiguse allikate leidmise ja tõlgendamise üksikasju ning valdavad ka võõrkeeli, milles need rahvusvahelised lepingud on koostatud, siis sama ei saa eeldada kohtunike, täidesaatva võimu esindajate ja kodanike puhul monistlikus õigussüsteemis. Teisisõnu, lepingute otsekohaldamise võimalus toob kaasa võõrkeelse õiguse, mis pealekauba ei pruugi olla riigisisesti avaldatud. Õigusaktide avaldamise nõude ja riigikeele põhiseadusliku staatuse seisukohast toob see Eestis kaasa õige tõsise probleemi.³⁶ Probleem ei kao ka nende lepingute puhul, mille üks autentne tekst on eestikeelne ning see on avaldatud. Riigi Teataja seaduse § 10 lõige 1 sätestab, et „[k]ui välislepingu eesti- ja võõrkeelne tekst on autentsed, avaldatakse lepingu tekst ainult eesti keeles“. Samas, kui see tekst ei ole vaidluste korral ülimuslik, tuleb kõne alla võimalus, et eestikeelse teksti mõnele sätteale antavat tõlgendust tuleb korrigeerida teiste autentsete tekstide põhjal. Seega ei pruugi Riigi Teatajas avaldatav eestikeelne autentne tekst olla piisav lepingu sisu täielikuks mõistmiseks.

Formaaljuriidiliselt saaks ehk nimetatud kitsaskohtadest mööda mõttearendusega, et põhi-seaduse sätted, mis kannavad rahvusvahelise õiguse normid Eesti õigussüsteemi (põhi-seaduse § 3 lg 1 ja § 123 lg 2) on erinormideks riigikeelt ja õigusaktide avaldamist puudutavate sätete suhtes (vastavalt § 6 ja § 3 lg 1), mistõttu viimaseid rahvusvahelise õiguse normide suhtes ei tule kohaldada. Selline lahendus ei tundu aga sisuliselt kuigi rahuldav. Samuti ei ole kahtlust, et praktikas juhindutakse mitteautentsetest tekstidest.

Üks võimalikke lahendusi oleks pidada rahvusvahelise lepingu puhul täitmiseks kohustuslikuks Riigi Teatajas avaldatud eestikeelset teksti olenemata selle autentsusest. Siinjuures tekib aga kaks probleemi.

Esiteks ei saa üle ega ümber põhiseaduse sõnastusest, mille kohaselt on Eesti õiguskorra osaks rahvusvaheline õigus, mitte aga eestikeelne tõlge rahvusvahelisest õigusest. Rahvusvahelise õiguse normi kehtivuse hindamisel ja selle normi tõlgendamisel tuleb rakendada rahvusvahelist õigust ning rahvusvahelise lepingu mõtte annab siduvalt edasi selle autentne tekst. Seega eeldab eelisseisundi andmine eestikeelsele tekstile rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtetest kõrvale kaldudes siinkirjutaja hinnangul põhiseaduse muutmist ning üleminekut dualistlikule rahvusvahelise ja riigisisese õiguse vahekorrale.

³⁵ Vt **E.-J. Truuväli** jt. Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2002, lk 547–548, kommentaar 4 ja selles sisalduvad viited kohtupraktikale.

³⁶ **K. Pent**. Välislepingute tõlgete riigisisene õiguslik staatus ja võimalik rahvusvaheline vastutus – Acta Societatis Martensis 2006, lk 197–210.

Teise probleemina võiks välja tuua rahvusvahelised lepingud, mis panevad füüsilistele isikutele kohustusi, võimaldades samas nende täitmist või täitmata jätmist hinnata kõigil riikidel või mõnel rahvusvahelisel institutsioonil. Eespool mainitud Genfi konventsioonid ja nende lisaprotokollid on hea näide. Nimetatud lepingute raskete rikkumiste puhul on tegemist sõjakuritegudega, mille eest võivad isiku vastutusele võtta mis tahes teise riigi õiguskaitseorganid, tuginedes karistusseaduse kehtivuse universaalsusprintsibile.³⁷ Samuti võib isik teatud juhtudel sattuda Rahvusvahelise Kriminaalkohtu ette.³⁸ On äärmiselt küsitav, kas süüdistatav saab niisugusel juhul tugineda Genfi konventsioonide eestikeelse tõlke lahknevusele autentsetest tekstidest ja väita, et tema kohta kehtib eestikeelne tekst. Seega võib eestikeelse teksti riigisisese ülimuslikkuse kehtestamine luua õiguskindluse, mis on aga rahvusvahelises plaanis kõike muud kui kindel.

Ka dualistlikud riigid pole suutnud täielikult kõrvaldada probleeme, mis tekivad seoses võõrkeelsete rahvusvaheliste lepingutega ja nende tõlgetega. Dualismi tingimustes on rahvusvahelisest lepingust tulenevate normide riigisisessesse õigusse kandmiseks erisuguseid võimalusi. Üheks neist on *in blanco* inkorporeerimine ehk blanketne inkorporeerimine. See seisneb riigisisese õigusakti vastuvõtmises, kus sedastatakse, et vastav rahvusvaheline leping saab (või selle mingid sätted saavad) riigisisese õigusjõu. Teisisõnu, rahvusvaheline leping kehtestatakse riigisiselt viitenormi jõustamise abil. Sellise meetodi kasutamise poolest paistab silma Soome. Siinjuures on aga oluline, et riigisisese õiguse osaks saab – samamoodi kui monistliku käsituse puhul – rahvusvaheline leping iseenesest. Seega kerkib juba eespool nimetatud probleem võõrkeelse autentse teksti kohaldamisest ka *in blanco* inkorporeerimist harrastavates dualistlikes riikides. Soome kontekstis ongi leidnud aktsepteerimist, et õiguslikku jõudu omavad lepingu autentset tekstid ning riigikeelsed tõlked on üksnes informatiivse iseloomuga.³⁹

Teine, klassikalisem võimalus dualistlikus riigis rahvusvahelise õiguse norme täita on kehtestada riigisisene õigusakt või muuta ja täiendada olemasolevaid selliselt, et need reguleeriks samu küsimusi asjassepuutuva rahvusvahelise lepinguga materiaalses mõttes ühesuguselt. Pahatihti räägitakse seejuures rahvusvahelise lepingu *kopeerimisest* riigisisessesse õigusesse, mis võib aga tegelikkusest väga kaugel olla, kui näiteks olemasolevaid õigusakte osaliselt, kuid läbivalt muudetakse. Igal juhul ei ole rahvusvaheline leping sellisel juhul riigisisese õiguse osa ning üksikisiku jaoks õiguskindlusega seonduvaid probleeme justkui ei tekigi.

Kuid ka kõige selgemas dualistliku korraldusega riigis – Ühendkuningriigis –, kus sellist lähenemisviisi kasutatakse, tunnustatakse kohtupraktikas põhimõtet, et riigisiseste õigusaktide kooskõla välislepingutega tuleb eeldada. Praktikas tähendab see, et ebaselget siseõiguse normi tõlgendatakse võimalikult kooskõlas rahvusvahelise õigusega.⁴⁰ Rahvusva-

³⁷ Vrd karistusseadustik, § 8 – RT I 2001, 61, 364 ... 2007, 45, 320.

³⁸ Vt Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut, 17.07.1998 – RT II 2002, 2, 5.

³⁹ Parlamendi põhiseaduskomisjoni seisukoht, PeVL 2/1990 vp, lk 3.

heliste lepingute tõlgendamisel tuleb aga juhinduda rahvusvahelise õiguse põhimõtetest, mitte kitsalt riigisisese õiguse tõlgendamise kaanonitest. Nii tuleb ka riigisiselisel tõlgendamisel juhinduda autentsetest tekstidest, isegi kui need on võõrkeelsed.⁴¹ Lõppkokkuvõttes võib riigikeelse ja nõuetekohaselt avaldatud õigusakti tõlgendamisel kujuneda kriitiliseks rahvusvahelise lepingu võõrkeelse autentse teksti analüüsimine.

Mõned järeldused

Tuleb nukralt nentida, et rahvusvaheliste lepingute võõrkeelsusest ja mitmekeelsusest tulenevaid probleeme ei ole võimalik riigisiselt täielikult kõrvaldada isegi mitte rangelt dualistlikes õigussüsteemides. Ka juhul, kui välislepingul ei ole konkreetset riigis vahetut õigusjõudu, võib osutada vajalikuks selle kasutamine riigisisese õigusakti tõlgendamisel. Eesti-sarnastes monistlikes riikides on probleem muidugi teravam. Esmajärjekorras tooks olulist leevendust tõlke kvaliteedi paranemine, võib-olla ka tõlke avaldamine koos mõne autentse tekstiga paralleeltekstina, mis võimaldaks kiiresti kontrollida eestikeelse tõlke täpsust.

Märke *mitteametlik tõlge* eemaldamist Riigi Teatajas avaldatud välislepingute juurest võib ühest küljest pidada õigeks, sest selline märgeme oli ilmses vastuolus Riigi Teataja olemusega ega olnud ka sisuliselt kuigi informatiivne. Samas ei ole nüüd enam lepinguga sisuliselt tutvumata võimalik öelda, mis on eestikeelse teksti staatus.⁴² Kõige informatiivsem oleks varustada lepingu silmatorkava märkega, kus tähendataks üles selle autentse keele. Nagu eespool märgitud, on see oluline ka juhul, kui eesti keel on üks autentsetest keeltest. Siis saab lugeja kohe aru, milliseid autentseid tekste on veel olemas.

Riigi Teatajas avaldatud eestikeelse tõlke staatuse küsimus jääb aga ikkagi õhku rippuma. Üks võimalus oleks aktsepteerida (eeldusel, et eespool mainitud põhiseaduslikkuse lävepakk õnnestub ületada) isiku õigust tugineda eestikeelsele tekstile suhetes riigiga.⁴³ Tagajärjekes olev rahvusvahelise õiguse võimalik rikkumine oleks riigi probleem. Olukord oleks keerulisem siis, kui tsiviilõigusliku kohtuvaidluse pooled tugineksid eri tekstidele: üks eestikeelsele, teine autentsele tekstile. Niisugusel juhul tuleks ka ilmselt kõige enam dualismiga flirtivates monistlikes riikides kõne alla vaid üks lahendus – autentse teksti kohaldamine. Siit tekib aga kohe küsimus riigi vastutusest eksitava tõlke eest.

(Õiguskeel 2007 nr 3)

⁴⁰ *Salomon v. Commissioners of Customs and Excise* [1967] 2 QB 116, eriti Diplock LJ, lk 143; *R. (Brind) v. Secretary of State for the Home Department* [1991] 1 AC 696, eriti Lord Bridge, lk 747–748. Samas tähendab dualistlik lähenemisviis seda, et parlamendil on õigus kehtestada rahvusvahelise õigusega sõnaselgelt vastuolus olev riigisisene õigusakt ning kohtud peavad seda järgima. *Ellerman Lines v. Murray* [1931] AC 126.

⁴¹ *Fothergill v. Monarch Airlines* [1980] AC 251, eriti Lord Wilberforce, lk 272 jj.

⁴² *Pent*, lk 203.

⁴³ *Sealsamas*, lk 205.